

REDACȚIA
și ADMINISTRATIA:
Deák Ferenc-utca 35.

Articolii și corespondențe pentru publicare se trimit redacțiunii.

Concurs, inserțiuni și taxele de abonament se trimit administrațiunii tipografiei diecezane.

BISERICA ȘI ȘCOALA

REVUE BISERICESCĂ-ȘCOLASTICĂ, LITERARĂ ȘI ECONOMICĂ.

APARE ODATĂ ÎN SĂPTĂMÂNĂ: DUMINECĂ.

ABONAMENTUL:
Pe un an 10 coroane
Pe jum. an 5 coroane

Pentru România și străinătate:

Pe un an 14 franci.
Pe jum. an 7 franci.

—
Telefon pentru oraș și comitat Nr. 266.

Un cler înstreinat și un popor neglijat.

— Reflecțiuni pe urma unei broșuri —
de Gh. Tulbure.

III.

Să vedem acum, care este echivalentul spiritual și cultural, pe care-l dau în schimbul acestor venite grase preoții ruteni poporului lor? Cum își împlinesc ei datorințele de păstori și luminători ai turmei lor? Cari sunt foloasele reale, cari le aduc credincioșilor pe terenul religios, cultural și economic?

Răspunsul ce ni-se dă la toate aceste întrebări este mai mult, decât întristător.

Înainte cu câțiva ani există și la Ruteni o instituțiune culturală, purtând numirea de »Asociația sf. Vasile«. Era un fel de »Astra« a noastră, care lucra — sau mai corect zis, dădea aparență, că lucra — pentru răspândirea luminii în straturile poporului rutean. Clerul rutean însă din capul locului nu s'a prea interesat de așezământul acesta. Preocupațiile lui intelectuale, cum vom vedea, sunt cu totul de altă natură. Copleșită astfel de o nepăsare generală, activitatea culturală a instituției acesteia a stagnat până când într'o bună dimineață s'a stins și acest singur opaiț într'un ocean de întunec. Nimeni n'a regretat, — preoții cu atât mai puțin.

Redactarea de ziare sau reviste pentru țărani este o indevolnicie cu totul străină de preocupările sufletești ale clerului rutean. Prelegeri și conferințe pentru popor preoții nu țin, reuniuni de citire sau biblioteci populare nu înființează, iar broșuri pentru cultivarea țaranului nici prin minte nu le trece să scrie. Mai caracteristic este însă faptul că preoții aceștia n'au dezvoltat absolut nici o activitate pentru susținerea și înființarea școalelor populare confesionale. Dimpotrivă, cei mai mulți și-au ținut de datorință să stăruie din toate puterile pentru deschiderea școalelor de stat sau comunale. Sub raportul acesta mai elocvent, decât orice frază vorbește faptul, că în trei comitate cu populațiune ruteană — Sáros, Zemplén și Szepes — nu există o singură școală populară cu limba de propunere ruteană. Iar preoții, în calitatea lor de cateheți, dezvoaltă o adevărată emulație pentru câștigarea de merite prin desnaționalizarea copiilor de școală.

Un caz concret va ilustra și mai plastic atitudinea și mentalitatea acestui cler în interpretarea datorii sale culturale și naționale.

Autoritățile bisericesti superioare ale diecezelor de Munkács și Eperjes au încredințat unei comisiuni de 9 membrii *retipărirea cărților liturgice* sau rituale, menite pentru trebuințele bisericilor gr. cat. rutene.

Ei bine, comisiunea aceasta — alcătuită de sigur din cei mai de valoare barbați ai bisericii rutene — s'a simțit îndemnată să editeze toate cărțile rituale exclusiv pe limba ungurească. Nici molitvelnicul ori psaltirea n'au găsit de cuviință să le mai retipărească în limba slavonă, care era limba lor liturgică de până aci, sau în limba ruteană, pe care o vorbește și o înțelege poporul. Din anumite interese au preferit deci să nesocotească principiul fundamental din biserică orientală, la care ar fi să mai aparțină, cel puțin după rit, — care învață, că cuvântul lui Dumnezeu trebuie propovăduit în limba poporului și pe înțelesul tuturor »căci mai bine cinci cuvinte după mintea mea, decât zece mi de cuvinte în limbă străină« — glăsuiește apostolul.

Clerul rutean însă este mult mai catolizat și mai înstreinat de popor decât să se mai orienteze după principiile ortodocsiei, sau după trebuințele sufletești ale credincioșilor. Este știut doar, că preoții aceștia mai anii trecuți au solicitat pe față și au purtat o luptă deschisă pentru introducerea în bisericile lor a limbei liturgice maghiare, în locul celei slavone.

Și atunci, când guvernul stăruia pe lângă scaunul papal să le acorde această concesiune, iar vaticanul se arată neînduplecat, cei dintâi, cari s'au îmbiat să conducă o deputație la Roma în scopul acesta au fost tocmai episcopii ruteni.

Evident deci, că preoții ruteni de azi în general nu se preocupă și nu se interesează de nevoile culturale, sociale și economice ale poporului lor. Activitatea publică a acestui cler pe terenul educației și al instrucției poporului lipsește aproape cu desăvârșire sau și unde este, ea nu purcede din trebuințele reale și nu stă în conglăsuire cu nevoile și aspirațiunile firești ale poporului rutean.

În loc să se pătrundă de aceste și alte probleme arzătoare, clerul rutean, potrivit educației sale catolice ține să-și interpreteze rostul și chemarea în sensul cel mai clerical și mai unilateral, ce se poate imagina.

În biserică, de pe amvon, își cheltuiește toată știința și toată energia rostind poporului predici îndigeste despre credința și biserica *catolică* „singura mântuitoare», și vărsând defaimări și injurii la adresa »schizmei« păcătoase.

Afară de biserică își eshauriază toată activitatea publică, cu înființarea de felurite reuniuni populare de caracter *religios*, firește tot papistășesc, cum este de exemplu »Asociațiunea poporală catolică« (katolikus népszövetség), care-și are centrala în Pesta și cu ajutorul clerului tinde să-și formeze agenturi în toate comunele catolice din țară. Imitând întru toate pe papistași, înființează apoi așa numitele »congregațiuni marianee«, »reuniuni eucharistice« și alte instituțiuni de caracter clerical papistășesc, în cari târăesc poporul pentru a-l turmentă cu teorii abstracte din domeniul dogmaticii catolice și cu alte prelegeri de acest soi, cari numai lumină nu revarsă în creierul rudimentat al bietului plugar rutean.

Acesta e nutremântul sufletesc, aceasta este recompensa spirituală, care o dau preoții ruteni poporului lor sărac și ignorant.

Cine cunoaște însă educația și mentalitatea clerului catolic știe, că de o altfel de activitate publică culturală, acest cler este cu totul strein.

Și care a fost urmarea?

Urmarea a fost că între clerul și poporul rutean s'a produs o *diferențiere de gândire și simțire*, provenită tocmai din educația și cultura sufletească a clerului, care cum am văzut, stă deadreptul în contrarietate cu adevăratele îndemnuri și trebuințe sufletești ale poporului.

Să mai adaugem în urmă, că preoții ruteni sunt cele mai servile unelte politice în mâna administrației civile și cei mai agili corteși ai tuturor guvernelor. În privința aceasta broșura amintește un caz foarte semnificativ: Un preot rutean a refuzat să împărtășească cu sf. cuminecătură pe toți acei poporeni ai săi, cari n'au voit să voteze cu candidatul guvernamental. Ori cine și poate imagina tulburarea și revolta sufletească, ce se va fi stârnit în popor, pe urma acestui procedeu nesocotit.

Cititorul rămâne însă uimit, când — răsfoind broșura dlui Aradi i-se dă prilej să constate cu ce furie s'au năpăstuit unii preoți ruteni asupra oamenilor, cari au trecut ori voiau să treacă la religiunea ortodoxă și de ce mijloace machiavelice au uzat pentru a împiedeca lăfărea »schizmei« între Ruteni.

Înainte de toate, văzând că mișcarea de trecere la ortodocșie ia proporții serioase preoții au lansat acuza, că trecerea are caracter politic și că sub firma religiunii se agită împotriva întregității statului. Bănuiala aceasta, care eră foarte potrivită pentru a dă autorităților civile prilej de amestec, și-o întemeiau între altele pe faptul, că în casele creștinilor trecuți la »pravoslavie« s'au găsit cărți bisericești, în cari se pomenea cu numele țarul Rusiei. Lucrul se esplică prin împrejurarea, că neavând Rutenii din Ungaria nici o tipografie asortată cu *litere cirilice*, — deci cu alfabetul cunoscut poporului și uzitat în limba ruteană cărțile bisericești trebuiau să și-le procure din Rusia, nu numai particulari, ci înseși parochiile, pentru trebuințele lor rituale. În cărțile acestea, tipărite în Rusia, lucru firesc, că la locurile cuvenite se pomenea numele țarului, după cum în molitvelnicile (chologhioanele) noastre, tipărite la București, figurează numele regelui Carol — fără însă ca preoții noștri să-l pomenească la slujbele lor! Numai cu rea credință se poate califica de »tradare« sau de »agitație« întrebuintarea la rugăciuni a astorfel de cărți, pentru că bietului țaran rutean, atunci când și-a cumpărat un ciaslov ori o cârticică de rugăciuni, tipărită cu buchi cirilice la Kiew, de sigur nici prin minte nu-i trăsnea, că săvârșește un act de tradare.

Dealtcum în cursul procesului a ieșit la iveală, că nu numai »schizmaticii« ci chiar și preoții uniți întrebuintează în bisericile lor cărți rituale aduse din Rusia, din simplul motiv, că librăria lor diecezană din Ungvár le comandă și ea dela Lemberg sau Kiew și le vinde preoțimii cu 50% câștig.

S'a mai adevărit, în cursul procesului, cum a asuprit, cum a bruscat și cum s'a neglijat poporul acest cler papistășit și instreinat cu desăvârșire de neamul său.

Consecința firească a acestui tratament și a tuturor procedurilor și atitudinilor clerului rutean față de poporul său n'a putut fi alta, decât o aversiune treptată, care a deschis apoi o *largă prăpăstie între preoțimea și poporul rutean*.

Am văzut cum prin »unație« clerul rutean vrând nevrând s'a depărtat de inima și de nevoile poporului. A devenit astfel o *castă*, asemenea clerului catolic de pretutindenea. Legătura intimă și firească dintre turmă și pastor s'a rupt. Poporul, conservativ din fire, a observat cu amar înălțarea la domnie și metamorfozarea preoților săi. Și'n momentul, când la ei n'a mai aflat nici un razim și nici o mângâiere, a încolțit în sufletul său dorința vie și puternică de a scăpa de jugul lor apăsător și de a-și afla liman de mântuire în legea cea veche și adevărată cu preoții ei »pra-

voslavnici», modești și cucernici, ca sfinții de pe icoane.

Dorința aceasta latentă, starea aceasta sufletească la țaranii ruteni este asemenea focului, ce arde domol sub spuză. Un curent ușor de aier este destul pentru ca focul să ia vâlvătaie.

Și atunci se ivește o acțiune »schizmatică« cum au fost deatâteaori și cum a fost și cea din anul trecut. Grație abilității clerului și situației privilegiate a catolicismului la noi, mișcările acestea de obicei sunt înăbușite în câte un proces monstru...

Frământările de trecere la ortodocșie ale Rutenilor prin urmare nu sunt, decât *reacțiunea* »unirii« lor cu Roma, unire, pe care clerul a știut s'o compromită total în ochii poporului, care acum vede în biserica sa o calamitate și'n preoții săi un balast, de care caută să se mântuiască.

Acesta a fost în esență adevăratul *impulz psihic* al acțiunii religioase din urmă. Aceasta este și *concluziunea finală*, la care ajungem răsfoind și făcându-ne reflecșiunile pe urma broșurii din chestiune¹⁾

Dr. Petru Șpan

conferință ținută la congresul învățătorilor gr.-or. români din Biharia ținut în 18 septembrie st. v. 1918.

De Dr. Nicolae Regman.

„Inimă deschisă“ și suflet larg, „care te câștigă dela prima întâlnire“, Șpan n'a căutat nici când să câștige protecția celor mari, pe calea atât de largă și ușoară a lingușirilor, nu s'a îmbulzit nici când și sub nici un raport. Modest, muncitor harnic, sincer cu el însuși și cu toți colegii lui! — Și iată, conducătorii bisericii luat în seamă, au cântărit și prețuit talentele! Iar în vară după absolvirea studiilor teologice, pe când era cu părintele său afară la lucrul câmpului, îi vine așa pe neașteptate un răvaș, în care i-se spune, că mai marii bisericii l-au ales să-l trimită în străinătate, petru desăvășirea studiilor.

„În toamna anului 1884 am plecat să-mi adăp sufletul din izvoarele științei, ale culturii adevărate, în Germania. — În drum m'am oprit la Viena, orașul împăratului, ademinit de vestea filosofului și pedagogului *Vogt*, învățăcel credincios a lui *Herbart*. Cu principiile lui *Herbart* făcusem cunostință în firul lecțiilor de pedagogie, ținute de Ioan Popescu, deci aveam idei apercceptive. Poate tocmai acestea m'au hotărât, să descind

¹⁾ Când scriu aceste știri, aflu din jurnale, că despre problema mișcării religioase a Rutenilor dl. *H. Sztrirszki* a ținut în Budapesta o conferință publică sub titlul: *Baza psihologică a chestiunii »schismei« în cursul dezvoltării istorice*. Abstrăgând de unele premise tendențioase și de câteva comentarii și deducțiuni greșite, d-sa încă înfățișează mișcarea „schizmatică“ drept un *factor cultural*. Analizând cauzele frământărilor acestora religioase constat și dânsul că sunt o reacțiune în contra actului »unirii« cu Roma.

În sfârșit arată cum s'ar putea purcede la asanarea acestei *maladii sociale* și cere pentru ruteni: *cultură în limba lor proprie*, *tovărășii economice*, *noue izvoare de câștig*, *unificarea calendarului*, *răscumpărarea birului preoțesc* și tratament mai omenos din partea administrației civile.

La acestea mai adăugem noi: *și preoți conștiinți și devotați!*

în Viena. Prelegerile lui *Vogt*, un adevărat bărbat de carte, îndrăgostit sincer de știința, al cărei slujitor eră, m'a introdus în rociul de gândiri al pedagogiei herbartiene. Dar mi-a aștit numai dorința, sufletul meu cereă lumină, tot mai multă lumină.

„Auzind că directorul seminarului din Eisenach, Dr. *Wilhelm Rein*, este chemat profesor de pedagogie la universitatea din Iena, unde va deschide și un seminar pedagogic, n'am mai avut liniște în Viena. A trebuit să plec. Transpuneți-vă acum, în dispozițiunea mea sufletească, cu care am trecut granița Germaniei!¹⁾ Doar mergeam să ascult pe *Rein*, cel mai ilustru reprezentant al herbartianismului, pentru care însuflețirea mea nu avea hotare, mergeam să devin un herbartian fervent!“

Când cineva caută să dea un conținut vieții sale spirituale și are înaintea sa alegerea mai multor culturi, se va opri de sigur *la aceea, cu care organizația sa mintală are mai multă afinitate*²⁾, căci psihologia ne spune, că noi nu putem învăța nimica, despre ce în noi nu se află nici o înrudire³⁾. Șpan s'a oprit la învățăturile herbartiene, fiind acesta mai aproape de organizația sufletului moștenit, dela acel soi de români, cari trăesc mai mult din credința și însuflețirea pentru dreptate. S'a oprit, fiindcă în învățăturile herbartiene află „ceea ce se potrivea cu aspirațiile și nevoile lui cele mai profunde“. Dar Șpan, asemenea lui *Carlyle*, în silințele de-a și apropria cultura germană, nu asimilează sistemul de gândiri al lui *Herbart* în mod pasiv, doar el însuși are un suflet puternic cu trebuințe și apucături anumite; asimilează numai ce-i convine și ce crede folositor neamului, pentru luminarea și întărirea căruia se pregătește. În chipul acesta el stăruie din tot sufletul, să prefacă învățăturile pedagogice, ce le culege în Germania, într'o *pedagogie românească*.

Din Iena se întoarce în Ardeal cu titlul de doctor în științele filosofice-pedagogice, câștigat în temeiul disertației „*Die Fortbildung der Paedagogik Herbarts durch Ziller*“. Aici însă nu află prietenii atât de sincere ca în Germania, ci, din contră, vrăjmășii și intrigii urite. Firea sa adevărat românească, înclinarea spre o reflexivitate adâncă, i-a arătat însă cum să netezească și îndulcească raporturile destul de aspre, iar îndărătnicia de moț în urmărirea scopurilor sale a învins toate obstacolile, ce i-se puseră în cale și, în ciuda rivalilor și dușmanilor, ajunge la catedra de pedagogie dela „seminariul Andreian“.

Lipsit de starea aceea, despre care atât de frumos și nimerit zice *Goethe* în *Ifigenia* sa: „*cel mai fericit om fie rege, fie om de rând, este acela pe care fericirea îl așteaptă în casa lui*“, el își caută fericirea aceasta în școală, între elevi, cari, din privirile lui calde, cu cari îi învăluia, ceteau vorbele lui *Edmondo de Amicis*: „Am rămas singur. Doar pe voi vă mai am pe lume toată dragostea, tot gândul le păstrez pentru voi. Eu vă iubesc, doresc ca și voi să mă iubiți“.... (Inimă de copil): Și elevii lui l-au și iubit, poate mai mult, decât pe un părinte.

Petru Șpan s'a întors din Germania cu o credință mare în suflet, o credință, care la petrecut până în murginea mormântului, anume, că poporul român, neamul acesta obidit și copleșit de nevoi, va putea urcă cal-

¹⁾ V. Dr. P. Șpan, *Întrebări de educațiune și instrucțiune* 1891 pr. 114.

²⁾ C. Antoniadă: *Thomas Carlyle* p. 47 și 48.

³⁾ Dr. P. Șpan, *ib.* p. 122, apoi *Treptele formale ale învățământului*, p. 161 și *Lecții de didactică* pag. 40.

varul suferințelor și birui moartea numai cu ajutorul unei „culturi adevărat naționale, străbătută de o adâncă religiozitate, de un idealism etic“. Cultura națională însă se urzește și se săvârșește în școli românești. Deci de astfel de școli avem lipsă, cari slujesc înainte de toate individualitatea etnică a noastră, și cari să răspândească lumina tuturor straturilor în măsură potrivită. Temeiurilor acestor școli trebuie clădite din principii pedagogice sănătoase. Principiile cele mai sănătoase, mai trainice și mai potrivite a formă baza școlii herbartzilleriane, pentru că aceasta se silește a crește din tinerile generații „oameni de cinste și onenie, oameni cu caracter religios moral“.

Ceeace înainte mergătorul Ioan Popescu, începuse să clădească în chilia sa de erudit, Șpan o scoate în viață și luptă cu tot entuziasmul sufletului său sănătos, cu patimă chiar, agită dela catedră, prin scrieri, prin presă pentru realizarea școlii românești. Am putea zice: Șpan mișcă tocmirea lui Popescu, însuflețind-o cu sufletul lui, biruind și întinzând stăpânirea ei peste sate, târguri și orașe.

Să stăruim puțin asupra școlii, pentru a cărei înfăptuire a luptat Șpan cu atât foc, spre a-i cunoaște temeiurile și întocmirile.

La baza școlii românești trebuie să se aștefie religiozitatea curată a strămoșilor, un idealism etic, precum și cunoștința deplină a realității, a împrejurărilor între cari ne toarcem viață. „Nu utilitarismului, cum cer unele curente pedagogice, voim noi să i-se aducă jertfă în școala populară, ci idealismului, căci voind pe acesta voim și pe acela.... Acestea sunt însă numai mijloace pentru un scop mai înalt: pentru dezvoltarea unei vieți spirituale, organizate astfel, încât din ea să rezulte o viață bună, adevărată, onestă, o viață morală, un caracter religios moral“.

Desvoltarea caracterului religios moral implică necesitatea respectării individualității elevului. Porunca firii glăsuște, că școala primară, pepiniera de luminare a poporului, trebuie să țină strâns la principii individualității. Herbart, cu spiritul lui ager, a deslușit legea naturii contra căreia nu este iertat să păcătuim, când zice: „Educatorul va lasă neștiribită ființa individualității pentru a fi observată și recunoscută de toți; el va avea satisfacție deplină, dacă în bărbatul, care a fost pus sub îngrijirea sa, în etatea prunciei va putea să se observe purul caracter al persoanei, familiei, nașterii și al națiunii, din care face parte“.¹⁾ Căci numai însușirile prin dare se deosebește om de om, au valoare reală și morală. Numai ce-i individual are realitate, zice Locke, iar nu ceea ce-i general, și comun.²⁾

În virtutea acestor adevăruri puternice, școala primară trebuie să fie națională. Doar nici un elev nu se prezintă ca un om în abstract, fără a aparține vreunei rase, vreunei naționalități. Fiecare individ moștenește dela strămoși și părinți o sumă de însușiri psihice și fizice, toate însușirile principale ale neamului, din care face parte.³⁾ Sufletul națiunii se oglindește în

sufletul individului, precum se oglindește sufletul individului în sufletul națiunii. Elevul e așezat, vorba lui Rein, prin însăș nașterea sa în mijlocul unui anumit popor. El are să ia parte la cultura acestui popor. În această societate națională are el să trăiască mai târziu, ca un membru independent și ca o personalitate. Pentru ca să o poată face aceasta, e de lipsă ca el să se facă stăpân de comoara cultură a poporului său⁴⁾

Naționalitatea elevului, va se zice însușirile date prin originea lui, trebuie să formeze punctul de plecare în educație în școală. „Naționalitatea precum și confesunea trebuie lăsate neștirbite, căci acela care tinde să facă forță spiritului în privința aceasta, comite unul din cele mai neiertate păcate pedagogice. Simțul național trebuie nutrit chiar fiindcă formează partea esențială din individualitate. Și atunci se comite una din cele mai cardinale erori pedagogice, când limba maternă este delăturată prin altă limbă“⁵⁾.

Numai înțelegând și pătrunzând ființa și marea însemnătate a acestor principii pedagogice psihologice, putem pași mai departe la fixarea planului de învățământ. Cei cari nu sunt convinși de adevărul principiilor amintite, ori chiar nici nu le cunosc, nu sunt îndreptățiți să se amestece în redactarea planului de învățământ. Căci materiile, cari vor intra din vasta împărăție a științelor în cadrele planului de învățământ, trebuie aduse în deplină armonie cu trebuințele sufletesti și cu așteptările de trai ale poporului, în a cărui slujbă stă școala trebuie măsurate și calculate, după legile psihice și etice, „și nu după folosul și nefolosul momentan“. Dacă ne vom lua după credința din urmă, în loc să facem din școală un organism viu, cu efecte puternice și binefăcătoare, vom ajunge degrabă, ca școala să înfățișeze un aglomerat destrăbălat. „Și mulți oameni sunt la noi, cari toți află ceva bun pentru școală, fără să-și tragă seama de consecvențele stricicioase ale metodei ce practică. Acestea sunt numai niște sfătoșenii pedagogice ale oamenilor nepricepători, cari însă își vâra nasul pretutindenea, deși dânsii ar trebui să știe că, vărându-și-l acolo unde se pricep, sunt mii de ori mai folositori societății din care fac parte. Laicii aceștia ne modești, trebuie scoși din școală și oprți a se amesteca în afacerile școlare, căci vai de acel popor, care a apucat pe mâna unor astfel de traficanti în ale culturii“⁶⁾. „În chestiuni pedagogice, metodice nu este permis decât pedagogului de profesiune să hotărască, altcum toate merg pe dos și se produc cele mai grozave greșeli în creșterea tineretului“⁷⁾.

Dar, cu alegerea materiilor potrivit „idealului de cultură al neamului nostru“, nu s'a desăvârșit încă planul de învățământ. Materiile pretind o aranjare în temeiul principiilor psihologice-pedagogice și în urmă e nevoie să se spună în planul de învățământ și chipul cum trebuie strecurate cunoștințele în sufletul elevilor.

„Sarbedele principii dela ușor la mai greu, dela cunoscut la necunoscut, dela aproape la departe, nu sunt indestulitoare, e necesară și expunerea învățăturilor răsărite în urma principiului concentrațiunii și

¹⁾ Dr. P. Șpan. Intrebări de educațiune și instrucțiune p. 13.

²⁾ Dr. P. Șpan, ibidem, p. 45.

³⁾ Dr. P. Șpan, p. 46.

⁴⁾ Voi veniți cu mine, oaste nevăzută,
Moșii și strămoșii mei din vile moarte,
Grăitoare voastră îndrumarea mută,
În vârtejul lumii căile-mi împarte.

Eu vă port în suflet, plămădiți în sânge.
- Oct. Goga: „Voi veniți cu mine“.

Nu mor strămoșii niciodată,
Răsboiul lor în noi și-l poartă.

Străveche ura lor se împarte
Din moș în moș din tată'n tată.
Oct. Goga: „Strămoșii“.

⁵⁾ Dr. W. Rein: Pedagogik in systematischer Darstellung v. II p. 344.

⁶⁾ Dr. P. Șpan, ibidem, p. 55, 56.

⁷⁾ Ibidem, p. 9, 13, 15.

⁸⁾ Ibidem, p. 43.

mai ales a *principiului treptelor cultural-istorice*, care privește paralelizmul dintre dezvoltarea individului și cea a omenirii, și care trebuie luat în seamă când înbiem copilului elementele culturii¹⁾.

Un plan aranjat după cerințele acestea, nu este ca planurile noastre, un agregat de material, ci este un plansistem, dorit de tot omul, care voește binele omenirii și luarea unei direcțiuni ideale în cultivarea generațiilor tinere²⁾.

Adevărat, școala aceasta nu se poate considera de izolată. Ea stă în slujba societății, bisericii și a statului. Toți factorii aceștia sunt în drept a zice câte un cuvânt în chestia școlii. Dar unde și cum să se facă amestecul? Pentru a putea răspunde la întrebarea aceasta, Șpan o desface în cele două părți ale ei, în partea ei pedagogică și partea ei administrativă, de organizare exterioară și urmează astfel:

„Legea statului, legea bisericească școlară, dă dreptul de supremă inspecțiune autorității școlare, fie aceia statul, biserica, o corporațiune sau un particular acest drept de supremă inspecțiune, fiind și un drept natural, chiar și când n'ar fi codificat ca drept pozitiv, ne spune că aceea autoritate are numai de a supra-inspecta.

„Este un abuz de drept și un păcat neiertat, când aceea autoritate se amestecă până și în cele mai amănunte prescrieri metodice, voind să dea îndrumări cât ai să propui și încă mai mult cum ai să propui, ba încă amărându-ți viața școlară, și așa destul de agitată, cum apriat ne spune zisa latinului: „quem dii odere pedagogum fecere“³⁾.

Autoritatea supremă are dreptul și chiar datorința să îngrijească de partea administrativă, de prevederea școlii cu mijloacele materiale, procurarea mijloacelor de întuițiune, de înmănușirea bibliotecii și înainte de toate, de angajarea și creșterea unor puteri didactice cu dor și pricepere față de chemarea lor, și nu cu niște simpli zileri, cari servesc numai pentru plată, și cari după trecerea peste pragul școlii nu mai prind cartea în mână pentru a mai învăța câte ceva⁴⁾.

Acesta a fost idealul sfânt al dascălului de dascălie Petru Șpan: O școală populară întemeiată pe principiul religiozității și naționalității, condusă prin învățători harnici și pricepuți, oameni de trudă și de muncă, după legile psihologice și pedagogice fixate de școala herbartzilleriană. Căci prin o astfel de școală poporul nostru va ajunge stăpân pe comorile adevărate ale sufletului său genuin, va deveni un popor harnic, conștient, un popor adevărat cult, stăpân pe întreaga scoartă.

Pentru înfăptuirea acestui ideal măreț a luptat cu zel și râvnă neasămănată în școală între elevi, afară de școală între prieteni și cunoscuți în fine prin scrierile lui număroase de exemplu: „Studii pedagogice“, „Treptele formale ale învășământului“, „Idei pregătitoare în pedagogie“, „Rolul poveștilor în educațiune“, apoi „Lecții de Psihologie“, „Lecții de Didactică“ și „Lecții de Pedagogie“. Aceste din urmă sunt scrise anume pentru a înlesni școlărilor săi înțelegerea principiilor psihologice-didactice, după cari mână să porceadă la luminarea și întărirea generațiilor tinere. Chiar și dela tribuna publică prin foile zilnice, a stăruit cu

îndărătnicie de moț, pentru întruparea școlii sănătoase, cu binefăcătoare înrăuriri asupra maselor întinse ale neamului.

Simțind necesitatea vremii: o revistă pedagogică românească aici la noi, mulțamește cu prețul grelelor și dureroaselor jertfe, jertfa sănătății chiar și necesitatea aceasta prin chemarea la viață a revistei: „Vatra școlară“, o revistă, nu de speculă, ci cu temeuri morale și orientare națională: un fel de școală a celor ce nu mai pot veni pe băncile ucenicilor și sunt răspândiți prin săticele așezate în văile și între munții Ardealului.

În numărul din Ianuarie 1911, al revistei, deci cu două luni înainte de a părăsi îndeletnicirile lui atât de folositoare pentru școală și neamul românesc, își redigiază, ca și când ar simți umbrele morții apropiindu-se de el, crezul și totodată lăsamântul său pedagogic în felul următor:

„În cercetările noastre ne-am orientat după pedagogia științifică herbartiană, fiindcă aceasta are un sistem bineînțeles și corăspunde idealurilor noastre de-a produce generații cu frica lui Dumnezeu și cu caracter cinstit“.

„Nu am crezut că ar fi lucru cuminte, ca să ne luăm după alte direcții străine, fie ele cât de nouă, căci nu am găsit în ele garanțiile unei lucrări mai temeinice, ci în cele mai dese cazuri, niște încercări pe dibuite. Popor tânăr fiind, să nu ne avântăm în chestia educației tineretului la experimentări, căci prin aceasta păcătuim în contra unei propășiri temeinice și în loc de a produce adevărate caractere, ne pomenim cu niște ființe bastarde. N'am dori neamului românesc de dragul noutății să pășească pe drumul rătăcirilor. Noi să primim ceea ce odată e bine stabilit în știința altor popoare mai înaintate, dar împrumutul acesta să-l știm prefaco cu totul după firea etnică a neamului nostru.

„Să ne păstrăm deci independența în alcătuirea culturii neamului nostru, utilizând produsul altor popoare cu minte și pricepere. Nu tot ce produce o literatură străină e potrivit și pentru noi. Drept aceea nu orice noutate are dreptul de a fi primită și introdusă în literatura noastră culturală. La aceasta nu putem fi cu destulă băgare de seamă, ca nu cumva să periclităm toată zidirea noastră culturală“.

Petru Șpan a fost un apostol însuflețit al unei credințe puternice, al unei credințe cu chemare de a izbăvi neamul oropsit al Românilor. În temeiul acestei credințe spuneă adevăruri, care înfloară dar și stăpănesc. Vârtejul ambițiilor vremelnice nu l-au putut răpi și nici furia lăcomiilor grosolane, care bântuiau în jurul lui. Intrigile le-a „despiciat“ întotdeauna cu mândria sufletului curat și deschis, și mai ales „intrigile cari se obicinuesc a se țese unde stăpănesc popii“.

El a fost un erou, care a luptat cu patimă pentru desrobirea sufletului românesc, „un sol trimis din infinitul necunoscut cu vești de reînviere“, un om lipsit cu desăvârșire de dorinți de a fi pomenit zilnic la gazetă, un muncitor despre care Carlyle ar zice, că e sarea pământului.

Scrișul și munca lui este „ca aceea parte din apele cerurilor, pe care pământul o înghite fără a mai da riuri veșnice, dar din care se înalță pe câmpiile de catifea verde și de aur hrana miilor de oameni, cari însă adesea uită se mulțamească“ (N. Iorga).

Abia acum doi ani s'a mutat în împărăția lumii nilor veșnice și se pare, că dascălii și neamul întreg pentru care a muncit s'au despărțit de foarte mult-

¹⁾ lb. ib. pag. 120, 121.

²⁾ lb. ib. p. 38, 39.

³⁾ Ibidem, p. 41.

⁴⁾ Ibidem, p. 42.

vreme de dânsul. Singur numele mai stârue la căpătâul școlii românești care slujește de temelie pentru cultura noastră națională.

Porunca morală și legea firii însă, ne poruncește ca să-i aprindem cât mai des câte o lumină în sufletele noastre, drept prinos pentru munca și dragostea lui față de neam și față de averea lui cea mai scumpă, care este școala.

Incheind, doresc ca o rază din credința și însușirea lui cea mare să se coboare și să se sălășuiască în sufletele d-voastră, să vă întărească inimile și credința în puterea mântuitoare a culturii naționale, care se săvârșește prin școală. Iar că aceasta să se înfăptuiască aievea, doresc și vă sfătuiesc din inimă să cetiți cât mai des cărțile lui și să vă pătrundeți de adevărurile, ce le cuprind.

Examenele publice.

la școala civilă gr.-or. rom. de fete din Arad se vor ține:

4/17 iunie (Miercuri) dela 9—12 ore examene de pian cu elevele din toate clasele. Dela 2—4 l. franceză și gimnastică cu elevele din toate clasele.

7/20 iunie (Sâmbătă) dela 8—10 ore Religiea cl. I—IV.

9/22 iunie (Luni) dela 8—10 ore: *clasa IV civilă* din istorie, economie, pedagogie și l. maghiară. Dela 10¹/₂—12 ore *clasa II civilă* din aritmetică și l. maghiară.

10/23 iunie (Marți) dela 8—10 ore *clasa III civilă* din l. română, geografie și l. germană. Dela 10¹/₂—12 *clasa I civilă* din aritmetică și l. română.

14/27 iunie (Sâmbătă) la 10 ore încheierea festivă.

Direcțiunea școlii.

CRONICA.

† *Ignatie Vișoiu.* Unul dintre cei mai zeloși preoți ai noștri, care s'a bucurat de iubirea credincioșilor săi și a lumii ce la cunoscut, a trecut la cele eterne lăsând în jale frumoasa familie ce și-a întemeiat-o și parohia pentru care sufletul și la pus. O receală i-a contras o pneumonie ce i-a stins tinera viață. În veci fie pomenirea lui.

Nr. 2097/1914.

Concurs.

Se publică concurs pentru îndeplinirea difinitivă a catedrelor de pedagogie și de desen, calligrafie, și lucrul de mână de dela **institutul pedagogic-teologic gr. or. român din Arad:**

Beneficiul, împreună cu fiecare din aceste catedre este următorul.

1. Salar fundamentul de 2600 în cor de aplicare difinitivă, iar în caz de aplicare provizoră 2200 cor.

2. Cvincvenale (6) de câte 200 cor.

3. Bani de cortel 800 cor, respective pe timpul aplicării provizore numai 600 cor.

4. Participare la fondul de penziune conform dispozițiilor statutare.

Dela recurenți se cere să aibă cvalificația pentru profesor dela preparandia de stat precum și cvalificația conform §-lui 122, punct 10 din Statutul Organic.

Recursele sunt a se adresa Conzistoriului gr. or. român din Arad, în 30 zile dela primă publicare a concursului.

Recursele sunt a se ajusta cu următoarele documente:

a) Autobiografia, pe scurt, a recurentului;
b) Atestat de botez, din care să se vadă, că respectivul recurent e român de religiea gr. orientală;

c) Atestatele despre cvalificație a recurentului;
d) Atestat de serviciu dela autoritatea imediat superioară pentru cazul, că recurentul ar fi funcționat deja și până aici ca profesor la vr'un institut de învățământ.

e) Eventualele dovezi despre activitatea literară a recurentului.

Arad, din ședința consistorială dela 1/14 maiu 1914.

Consistorul rom. ori. din Arad.

Concurs.

Pentru îndeplinirea parohiei de cl. III-a din Păiușeni (Paizs) se publică concurs cu termin de 30 zile dela primă publicare în organul oficios „Bis. și Școala”. Emolumentele sunt: 1. Uzufructul unui intravilan parohial. 2. Birul legal. 3. Stolele legale. 4. Intregirea dela stat.

Darea publică după beneficiul preoțesc o va solvi alesul.

Reflectanții sunt poftiți, ca recursesle ajustate conform regulamentului pentru parohii și adresate comitetului parohial din Păiușeni, să le subștearnă oficiului ppbiteral din Buteni având până la terminul regulamentar a se prezentă în sf. biserică din Păiușeni spre a-și arată desteritatea în oratorie și celea rituale.

Comitetul parohial.

În conțelegere cu: *F. Roxin*, ppbiter.

—□—

1—3

Pentru îndeplinirea parohiei din Groși (Garassa) protopresbiteratul Radnei, se publică concurs cu termin de 30 zile dela primă publicare în organul oficios „Biserica și Școala”.

Emolumentele sunt:

1. O sesiune parohială, parte la deal, parte șes. O parte arătură, iar alta parte fanaș.

2. Casa parohială, constătoare din 2 odăi și cină și grădină de legume.

3. Stolele legale.

4. Birul legal.

5. Eventuala întregire dela stat.

6. Alesul are a suporta pentru beneficiul său toate dările publice.

Parohia e de clasa a II-a, dar intrucât nu s'ar prezenta recurenți cvalificați pentru aceasta clasă, se admit și recurenți cu cvalificație pentru parohii de clasa a III-a.

Alesul va fi îndatorat a catehiza în școala confesională din loc fără altă remunerație.

Reflectanții la această parohie i-și vor înainta rugarea de concurs instruită conform normelor în vigoare comitetului parohial din Groși (Garassa) pe calea oficiului protopresbiteral din Mariaradna, și în termenul concursual au a se prezenta într'o Duminică ori sârbătoare în sf. biserică din Groși.

Din ședința comitetului par. din Groși (Garassa) ținută la 12/25 aprilie 1914.

Comitetul parohial.

În conțelegere cu: *Procopiu Givulescu* protoprezbiterul Radnei.

—□—

1—3

Pentru îndeplinirea postului învățătoresc dela școala confesională ort. română din Groși (Garassa) tractul Radnei, se eserie concurs cu termen de 30 zile dela prima publicare în „Biserica și Școala“.

Emolumentele împreunate cu acest post sunt:

1. Salar în bani gata 868 cor.
2. Pământul învățătoresc 100 cor.
3. Lemne cor. 66.
4. Cărtir liber cu grădină de legume.
5. Eventuala întregire a salarului de stat conform art. de lege XVI din 1913.
6. Dela înmormântare — unde e poftit — cu liturgie 1 cor. — fără liturgie 40 fil.—de tot 32 cor.
7. Spese de conferință 20 cor.
8. Scripturistica 10 cor.

Recursele adresate comitetului parohial din Groși și ajustate cu documentele de cvalificație prescrisă precum și cu atestat de apartinență sunt a se înainta în termenul concursului Prea On. Oficiu protopresbiteral din Mariaradna, având recurenții a se prezenta în careva Duminică sau sârbătoare în sfta biserică din Groși spre a-și arăta desteritatea cantorală.

Din ședința comitetului par. gr. or. rom. din Groși (Garassa) ținută la 27 aprilie (10 mai) 1914.

Comitetul parohial.

În conțelegere cu: *Procopiu Givulescu*: protopresbiterul Radnei.

—□—

1—3

Pentru îndeplinirea postului al II-lea învățătoresc dela școala confesională gr. or. română din Rîșculița tractul Hălmagiu în nex cu ord. Ven. Consistor Nr. 765/914 să eserie concurs cu termen de 30 zile dela prima publicare în „Biserica și Școala“.

Emolumentele împreunate cu acest post sunt:

1. Salar în bani gata 600 cor.
2. Cărtir liber în natură.
3. Eventuala întregire a salariului inv. ce s'a cerut conform art. de lege XVI—1913 dela stat.
4. Spese de conferință 20 cor.
5. Scripturistica 10 cor.
6. Dela înmormântări, unde e poftit 1 cor.
7. Pentru încălzitul salei de inv. să îngrijește parohia.
8. Vor fi preferiți acei reflectanți, cari vor dovedi cu atestate că au înființat și știu conduce cor bisericesc; și intrucât alesul va înființa cor bisericesc în parohie va fi remunerat deosebit.

Alesul inv. e obligat a presta cantoratul în Sfta Biserică, a conduce școlarii regulat la serviciul divin în Duminică și sârbători și a instrua în clasele la cari va fi designat din partea comitetului parohial fiind școala divizată.

Recursele adresate comitetului parohial din Rîșculița (Riskulicza) și ajustate conform regulamentelor în vigoare precum și cu declarația referitoare la serviciul militar și substituirea pe răspunderea alegândului în anul de serviciu, sunt a să înainta în termenul concursului Prea On. Oficiu protopresbiteral din Hălmagiu (Nagyhamágy) având recurenții a să prezenta în careva Duminică sau sârbătoare în Sf. Biserică spre a-și arăta deateritatea în cântare și tipic.

Din ședința com. paroh. ținută la 14/27 Maiu 914.

Leontiu Miclutia
paroh. președinte

Acseentie Popovici
inv., notar.

În conțelegere cu *Cornel Lazar* protopopol Hălmagiului

—□—

2—3

Pentru îndeplinirea parohiei de clasa a III din Teș (Tésfal), protopresbiteratul Belințului, se publică concurs cu termen de 30 zile dela prima publicare în foaia oficioasă „Biserica și Școala“.

Emolumente sunt:

1. 30 jughere catastrale pământ, parte arător, parte fanaș;
2. Eventuala întregire a dotațiunei din partea statului, pe care nici comuna, nici superioritatea nu o garantează;
3. Stolele legale;
4. De locuință se va îngriji alesul;
5. După venitele beneficiate, alesul va suporta dările publice.

Alesul va fi îndatorat a catehiza atât în școala confesională, cât și în cea comunală din loc, fără altă remunerație. Dacă a mai funcționat undeva, să acludă atestat dela șeful respectiv.

Petițiile concursuale au să fie adresate către comitetul parohial din Teș și înaintate pe calea oficiului protopresbiteral din Belinț (Belenceze, Temes-megy); iar reflectanții au să se prezinte în s. biserică pentru a-și arăta desteritatea în cele rituale și omiletice.

Comitetul parohial.

În înțelegere cu mine: *Gherasim Sêrb* protopresbiter.

—□—

3—3 gr.

Pentru îndeplinirea postului de capelan temporal cu drept de succesiune sistemizat prin ordinul Veneratului Consistor din Oradea-mare Nr. 761/73 B. 1911 lângă parochul Nicolae Rocsin din Micherechiu, (Méhkerék) comitatul Bihor protopopiatul Tinca cu termen de 30 zile dela prima publicare, pe lângă salarul fies de 800 cor. solvit pe pătrar ulterior de paroh și eventuala întregire dela stat votată pentru capelani.

Alesul va avea să se îngrijească de cărtir și va fi îndatorat a îndeplini toate funcțiunile parohiale cari parochul nu și le va rezervă pentru sine, fără a putea pretinde măcar stole dela funcțiuni.

Parohia fiind de cl. I. dela reflectanți se pofteste testimoniu de cl I și testimoniu de maturitate conform § 6 alinea 2 din regulamentul pentru parohii.

Reflectanții recursurile lor provăzute conform regulamentul pentru parohii, adresate comitetului parohial au să le subștearnă oficiului protoprezbiteral al trac-

tului Tinea în Méhkerék până în 26 iunie (9 iulie) 1914 și să se prezinte în vre-o Duminecă ori sârbătoare în s. biserică din Micherechiu (Méhkerék) pentru a-și arăta desteritatea în cele rituale.

Dat în ședința comitetului parohial din 18/31 Maiu 1914.

Nicolae Rocsin
președinte.

George Gherdan
not. com. paroh.

În conțelegere cu mine: *Nicolae Rocsin* protopresbiter.
—□— 3—3

Pentru întregirea definitivă a postului de învățator dela școala conf. gr. or. rom. din Drăgoești (Drágonfalva) tractul Belințului, să escrie concurs cu termin de 30 zile dela prima publicare în „Biserica și Școala“.

Emolumentele împreunate cu acest post, garantate din partea comunei bisericesti sunt:

1. În bani gata 345 cor.
2. În naturalii: grâu $7\frac{1}{2}$ Hl. 75 cor., cucuruz 6 Hl. 42 cor.
3. Pământ arător $2\frac{1}{2}$ jugăre 75 cor.
4. Relut de lemne pentru învățator 64 cor.
5. Pentru scripturistică 20 cor.
6. Pentru conferență, dacă participă 20 cor.
7. Pentru adunarea generală, dacă participă 20 coroane.

8. Locuință în natură, cu grădină și
9. Dela înmormântări, unde e pofit 1 cor.
Ce să mai cere după lege, până acuma s'a dat dela stat și sperăm că și pe viitor se va da.

Dările după pământul învățătoresc, le va plăti alesul.

Petițiunile, instruate conform legilor în vigoare, cu documentele prescise, în original, întrucât sunt în funcție petenții, și cu atestat dela respectivii șefi tractuali, și întru cât e vre-unul asentat ca voluntar, cu declarația prescisa, sunt a să adresă comitetului parohial din Drăgoești, pe calea oficiului protopresbiterial gr. or. rom. din Belinț (Belencze, Temes-megye), iar dânsii să se prezenteze, într'o Duminecă, sau într'o sârbătoare, în s. biserică din Drăgoești, spre a-și arăta desteritatea în tipic și cântare.

Prezentarea e admisă numai în terminul concursual.

Petițiile neinstructate conform concursului, nu se admit.

Comitetul parohial.

În înțelegere cu mine: *Gherasim Sârb* protopresbiter.
—□— 3—3

Pe baza încuviințării Ven. Consistor eparhial din Oradea-mare Nr. 1308—B. 1914 se escrie concurs pentru îndeplinirea definitivă a postului de paroh de cl. III. Petroasă cu termin de alegere 30 zile scotite dela prima publicare în organul oficios pe lângă următorul beneficiu:

1. În numărar 100 Cor. 2. Stolele uzitate și întregirea dela stat pentru preoți cu cvalificațiune superioară 1496 cor.

De cvartir se va îngriji deocamdată alesul.

Doritorii de a ocupa aceasta parohie cu o poziție topografică din cele mai frumoase, sunt pofitiți a-și înaintă rugarea ajustată conform dispozițiilor în

vigoare și adresată comitetului parohial din Petroasă P. O. Oficiu ppsc al tr. Vașcău în Kőszvényes (p. u. Kisszedres) iar în terminul permis a se prezenta în sfta biserică de acolo pentru a-și dovedi desteritatea în cant, tipic și oratorie.

Comitetul parohial.

În conțelegere cu: *Vasile Nicoruția* vicar ppsc.
—□— 3—3

Pe baza încuviințării Ven. Consistor ort. român din Oradea-mare de sub Nr. 1321 B. 1914 pentru îndeplinirea parohiei de cl. III Tărcăiță se escrie concurs cu termin de alegere 30 zile dela prima publicare în organul oficios pe lângă următorul beneficiu:

1. Din cassa bisericeii în numărar 160 cor. 2. Bir preotesc: 10 cubule cereale (grâu și cucuruz) 3. Stolele îndatinat, după cum sunt fixate de comitetul parohial. 4. Întregirea dela stat.

De cvartir se va îngriji alesul, care va avea să provadă și catehizarea fără alte remunerație.

Doritorii de a ocupa aceasta parohie își vor înaintă rugarea de concurs instruită conform normelor în vigoare și adresată comitetului parohial de acolo M. O. D. Vasile Nicoruția vicar ppsc al tractului Vașcău în Cusuiș (Kőszvényes p. u. Kisszedres) și se vor prezenta, în terminul regulamentar la sfânta biserică din Tărcăiță pentru a se arăta credincioșilor.

Comitetul parohial.

În conțelegere cu: *Vasile Nicoruția* vicar ppsc.
—□— 3—3

Licitațiune minuendă.

Pe baza planului și proiectului de spese aprobate decătră Venerabilul Consistor gr. or. român din Arad cu Nr. 5737/1912, pentru de a să da în întreprindere lucrările de edificare a unui sale nouă de învățământ din peatră, la școala gr. or. rom. din Sârbi (Szerb) lângă Halmgiu (Nagyhalmagy) să va ținea licitație minuendă la fața locului în școala din Sârbi la 12/25 Iuie 1914 oarele 10 a. m. pe lângă următoarele condițiuni:

1. Prețul exclamării conform planului și preliminarului de spese face 5452 cor. 18 fl.

2. Lucrările toate să dau unui întreprinzător.

3. Licitanții înainte de a începe licitația verbală, au să depună 5 % ca vadiu din prețu exclamării: adecă 272 cor. 60 fl. care sumă va fi a să întregi la 10 % decătră acel licitant cu care după rezultatul licitației se va încheia contract.

4. Comuna bisericească își susține dreptul să încheie contract cu acela dintre licitanți în care va avea mai mare încredere și va oferi mai multă garanță fără conziderare la prețul oferit de el.

5. Planul și proiectul de spese precum și celealalte condiții de licitație minuendă să pot vedea la oficiul parohial din Sârbi.

6. Participanți la licitare nu pot pretinde dela comuna bisericească sub nici un fel de titlu diurne și spese de călătorie pentru participare.

Sârbi, din ședința com. par. ținută la 12 mai 1914.

Irimie Sirca
preot președinte.

Ioan Rus
notar.

În conțelegere cu mine: *Cornel Lazar* protopresbiterul Halmagiului.
—□— 2—2